

YEAR 13 VOSA VAKAVITI

WORKSHEET 9 - NA VAKALELEKATAKI TUKUTUKU [5 na maka]

Wilika qai vakalelekatakata na i tukutuku e ra e na nomu i vola me rauta ni **80 – 90** na vosa.

Na Tabua

E dina ni da dau sotava se raica vakawasoma na kena vakacabori na tabua ni vakayacori e dua na vei qaravi vakavanua, e levu era rogoca vukavuka tu ga se ra sega ni kila e vu mai vei na tabua. Na veika oqo e yavutaki kina na i vakamacala me baleta na tabua. E sa sivia e 300 na yabaki na noda vakayagataka tiko mai na iTaukei na bati ni tovuto me noda tabua. E i yau tabu, rokovi ka vakamareqeti vei keda.

Ni se bera ni yaco mai Viti na bati ni tovuto, e levu na veimataqali tabua era a dau vakayagataka tu na tukada. E vakaraitaka o A.K. Brewster e na *The Hill Tribes of Fiji* ni e liu era dau vakayagataka mai colo e dua na kau, e dau sivi me vaka na i bulibuli ni jaina. Na kau qo, me vaka e vakaraitaka o G.K.Roth, na Bua. Me kuria se vakadeitaka na nodrau vakayatuyatu qori o Brewster kei Roth, e kaya o Pita Tatawaqa ni o ira mai na nona vanua – na colo kei Navosa kei na koro voleka eso – era dau sivia na bua me nodra tabua. Na bua e dua na kau vakamareqeti vei ira. Era dau sivita vakamaqosa me momoto vakalailai na muana ruarua vaka na jaina. Oti, era qai dau masimasia me sekavula qai boro e na dra ni kuli ni lauci me vakadamutaka. E dau toni na kuli ni lauci qai vakasaqari na kena wai sosoko, qo e dau qai boroti kina na tabua. E qai vaqara na muana ruarua me vakawa vaka na bati ni tovuto e na gauna qo. Na i yau qo e dau maroroi matua sara.

Na bati ni tovuto e tukuni ni ra a kauta mai na kai Toga e na gauna i liu e na nodra dau veivoli kei ira na tukada. Eso era kaya ni ra a kauta mai na kaivalagi dau sua tovuto. E vakaraitaka o kavetani Richard Siddons e na 1815 ni so vei ira na waqa ni usa kako mai Idia era dau vakayagataka na bati ni elefadi, musumusumu me vaka na bati ni tovuto me ra voli yasi kina vei ira na tukada. E tukuni tale ga ni so na kai Viti e na gauna ni koloni era a maroroya tu na bati ni elefadi. E vakaraitaka tale ga o Kavetani Richard Siddons (1809-15) ni dua na ka bibi vei ira na tukada na batina levu duadua – oya na batini elefadi. E sa rawa ni ra veisautaka e dua na i binibini yasi levu kei na dua wale ga na batina levu.

Vurevure ni Tukutuku: *Tabana ni Vosa kei na i Tovo VakaViti*